

22
De Jind päiwinä kätöi yri lästey
Keisarilda Augusturelda / etä
calkimallima piti werolliseri la-
stettaman. Ja tämä weron la-
stemus oli ensimäinen / joka tapahtui silloin
cosca Kyrenius oli Naanberra Syrias. Ja
cutin menit Caupungshins andaman idylän
arwatta. Ntin myös Joseph Galileast /
Nazarethin Caupungist ylösment Judean /
Datwidin Caupungin / joka endyutan
Bethlehem: Sillä hän oli Datwidin hoo-
nest ja fugust / andaman idyens arwatta /
Marian hänen kihlatun emändänns cansa /
loca rascas oli.

Wtän tapahtui kädän Galla allekone /

- Niinä päiwinä käwi yxi käsky Keisarilda Augustuxelda / että caicki mailma piti werollisexi las- kettaman. Ja tämä weron las- kemus oli ensimmäinen / joca tapahtui silloin cosca Kurenius oli Maanherra Syrias.

-- Nijn myös Jospeh Galielas/ Nasarethin Caupungist ylösmeni Judean/

Davidin Caupungijn/ joca cudzutan Betlehem/ Sillä hän oli Dawidin huonest ja sugust/ andaman idzens arwatta/ Marian hänen kihlatun emändäns cansa/ joca rascas oli.

MUU VANHAN KIRJASUOMEN AJAN KIRJALLISUUS

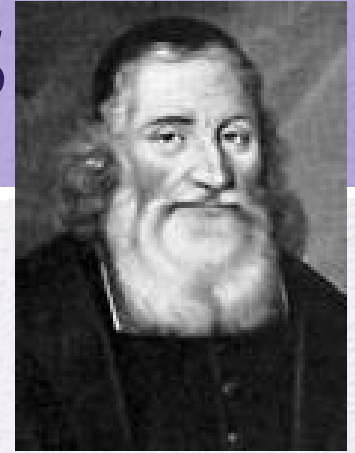
- Juhana Frosterus: *Hyödyllinen Huwitus Luomisen Töistä, Yxinkertaisille avuxi Jumalan Hywyden Tundoon Ja Palvelukseen* (1791)
- Ensimmäinen luonnonopillinen teos
- Taustalla englantilainen esikuva
- kuvataan koko maailmankaikkeus: maailman luominen, taivaankappaleet, kasvit, eläimet ja ihminen

- Teos oli hyvin suosittu.
- Frosterus oli aikansa parhaimpia suomen kielen käyttäjiä.
- Hän lanseerasi mm. sanat *suunta* ja *suurennuslasi*.

KATKELMA PUHEEN OMINAISUUDESTA

- Selkiätä puhuwata kieldä ei ole annettu muille luondokappaleille kuin ihmisille--. Ihmisen äänesä on jotakin erinomaista myös järjettömäin eläimmitten korwisa, muutamat sitä kammahtawat, pelkävät ja pakenewat, muutamat sitä noudattawat liioitengin jotka siihen harjoitetut owat.

Johannes Gezelius

- piispa, joka pani vauhtia lukutaidon laajentamiseen.
- Hän perusti oman kirjapainon Turkuun ja painatti noin 100 eri teosta
- suurin osa oppikirjoja alkeiskoulun oppilaista yliopiston opiskelijoita varten.
- Gezeliuksen *Yxi paras Lasten tawara* (1666) oli aikansa myydyimpiä kirjoja.
- sisältää aapisen ja uskonnollisia tekstejä

Christfrid Ganander

- julkaisi 1783 ensimmäisen arvoituskokoelman *Suomalaiset Arwotukset Wastausten Kansa*
- *Pikkuruinen piiperoinen, kaikki kaunistaapi?*
- satuja ja runoja
- sairauksien parantamista käsittelevät

Eläinten Tauti-Kirja 1788

Maan-miehen Huone ja Koti-Aptheeki 1788

Kuinka Lypsy-lehmät pitää oikein holhottaman

Ne pitää usein päiwäsä ruokittaman - ja juotettaman - Wesi lisää maitoa - sen kirkkaampata sen parempi. - Jää-kylmä wesi tukkii maito suonet: mutta aiwan lämmin ei ole myös hyvä.

Että sen paremmin maito suonet aukenisit ja Lehmä heruisi niin keitä heinän piitä wedesä -- ruohon kanssa fänkoolia, anixia, kuminoita -- kyrweliä, polttiaisia, nauriin naattoja, kaalin-lehtiä, ja muita maitoa kartuttawia yrttejä ja sekoita samaan juomaan tämä wäki-mehu muutamina päiwinä, niin Lehmä heruu maidolleen. Yxi hywin katottu Lehmä antaa Ruottisa 4 ja 5 kannu päiwäsä, Skånesa enemmän, Hollandisa 8 ja 10 kannua ja Sweitzisä 18 kannua. Kohta jälkeen poikimisen pitää Lehmän saaman hywiä nurmia, ja että hän ei suutausi kuiwiin Heiniin, pitää hänen joka päiwä saada silppua eli haudetta heinistä ja olista ; sillä kuin oljet leikataan silpuxi ja liotetaan ja keitetään lämpymäs wedesä wähän suolan kanssa, niin se syö sen paljon tärkeimmin.

Maanmiehen Huone ja Koti- Aptheeki

- N:o 12 Että tehdä Kataja marjain-Öljyä
- Kataja Marjat perataan ja surwotaan hywin rikki, sitten kaada lämmintä wettä päälle, seisomaan 3:xi päiwäxi, kuitengin ilman käytettä, hywin peitettyinä, sitten destillerataan niinkuin wina, anna juosta kruukuun eli kiwifatiin, ja ota lusikalla päällä uiskendelewä öljy, ja pane klasiin.Wedestä joka jää kuin sikuna, saadaan uudesta klooratesa oiwa kataja palowijna.Tämän Öljyn hyödytyxet owat monet sisällisesti ja ulkonaisesti.Se menee lihaan ja suonijn, haawoille parantehexi, 4 eli 5 tippua lämpymäsä wiinasa sisälle otettu perkaa suolten tukkiot kinosta ja kylmästä, jonga päälle paastotaan 3 eli 4 tijmaa.Tämä kataja marjainöljy, lämmittää rinnat, ajaa pois yskän joka kylmästä on tullut. Antaa ruoka lystin, joss watta ja napa woidellaan, ja öljyä sisällisesti nautitaan.

LAIN SUOMENNOKSET

- Suomessa noudatettiin keskiajalta lähtien Ruotsin lakeja.
- alettiin suomentaa 1500-luvulla, säilyneet ainoastaan käsikirjoituksina
- ensimmäinen suomenkielinen lakiteksti Tukholman hovisaarnaajan **Herra Martin** suomennos vuodelta 1580
- Uusia sanoja, mm. *ammatti, lakimies, vaihe*

Varkauden kaari (Herra Martin mukaan, 1580)

- Paras Kalu eli Tauara quin miehen Taloin Tarpeis on, se on henen laillisesti naitu Emändäns, loka sen warastapi häneldä, hän on corkein ia pahin waras, Sillä, se quin miehen Emännens haukuttele, ia iuoxe pois hänen cansans, -- nijn pitä hänen - - Duomittaman ia ylöshirtettämän, ylitze caickia warkaita. lollei mies suo hengiä Emännelläns, nijn wiedhen mös hän - - duomitan eläuänä mahan kaiuetta.

Ljungo Tuomaanpojan suomennos 1601

- Paras cappalet quin talon poialla hänen taloudheudesans on, ombi hänen laillisesti naitu waimons Se ioca sen talon poialta warasta se on pahin ia suurin waras, Sillä että se quin haukuttele taloin poian waimon pois hänen tyköönsä ia iuoxe pois sen cansa, tule hän sen cansa tauoitetuxi, tuorehesa työsä, nin hänen pitä käräiän wietämän, siellä domittaman ia ripustettaman ylitze muinnen warasten, Jos ei taloin poica tahdo waimollens hengiä suodha, nin wietäkän hän mös käräiän ia domittakan eläuänä mahan caiuettauaxi

- Ensimmäinen painettu suomenkielinen lakiteos *Ruotzin Waldacunnan Laki* ilmestyi vuonna 1759.

LEHDISTÖ

- Sanomalehtiä ilmestyi Keski-Euroopassa jo 1600-luvulla
- Suomessa vasta 1700-luvulla
- ensimmäinen sanomalehti ruotsinkielinen *Tidningar utgifne af et Sällskap i Åbo* (1771)
- artikkeleissa käsiteltiin maantiedettä, ja lehdessä oli myös runoja, harvoin pieniä kotimaan uutisia (vrt. väh.kielilehdet)

- Pappi Antti Lizelius
- ensimmäisen suomenkielinen sanomalehti *Suomenkieliset Tieto-Sanomats* vuonna 1775.
- Lizelius halusi tarjota mahdollisuuden myös ruotsia taitamattomalle maaseutuväestölle lukea lehteä.
- maataloutta käsitteleviä kirjoituksia ja pieniä uutisia
- Ilmestyi vain vuoden

N:o 7.

Suomenkieliset
Sieto-Sanommat

Huhri-Kuusa Vuonna 1776.

Suomen Maan Huonen-Hallituksen
parantamisesta ja awaroisemisesta.

Sennen kuin me tästä asiasta lauwaimalta kirjoitamme, tulee tässä ensinä se kantunut sive hellitettäväri, eli se muutamain tykönä juurtunut wanhan tavallisuuden luulo-uskotus, niin kuin lihakvoisewa epäjumala upoksiin painettarvari.

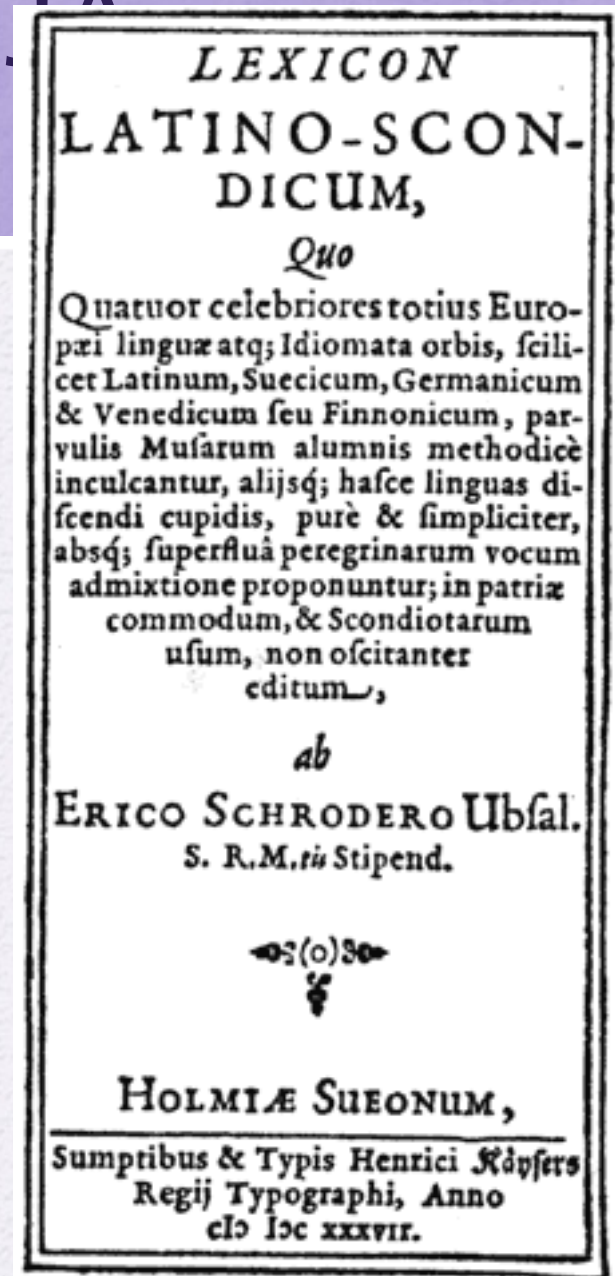

Mutta koska ja kusta Maanpaikasta ihmiset tänne siirryit, siitä ei ole wahvistettua tietoa. Muutamat owat siinä luulosa, että koska kielen sekoitus tapahtui Babelin Tornin rakennuxesa, ja Jumala hajotti ihmiset sieltä kaikkiin maihin, 1 Mos. 11. Luk. niin yxi kielikunta kulki tänne Suomehen, ja nimitti tämän Suoma ; että he Jumalan suomasta tänne siirttyxi tulit ; jonka luulon jälkeen Suomen kieli olis yxi niistä mainitusa kielten sekoituxesa syntyneistä pää-kielistä ; ja näkyy heillä olewan luulohonsa toden muotoinen tuki siinä Oppeneilta näytetysä Suomen Kielen erinomaisesa heimolaisudesä Hebrean eli Alku-kielen kanssa. Toiset taas arwoittelewat ja luulewat toisin yxi sinne, toinen tänne--. Mutta ei se ole meijän tarkoituxemme anta itziämme ratkaisiaksi näisä luuloisa. (1775)

- Suomalaiset eivät olleet tottuneet lukemaan sanomalehtiä.
- Pieni levikki > lehti lakkautettiin.
- Seuraava suomenkielinen lehti *Turun Wiikko-Sanommat* alkoi ilmestyä vasta 1820

SANAKIRJAT JA KIELIOPIT

- *Lexicon Latino-Scondicum* 1637
- latinalais-ruotsalais-saksalais-suomalainen sanakirja
- sisältää noin 2 400 sanaa

Meles.	Grefling.
Mulus.	Mule.
Mus, ris.	Mus.
Mus Noricus,	Lämmel.
Ovis.	Jaät/Lacka, Smolandorü Smata.
Pardus,	Parde/ Pard.
Porcus.	Grise.
Pullus equinus,	Föll/ Fohla.
Rangifer.	Rcen.
Sciurus.	Etorn.
Simius, a,	Nya/ Nynla.
Sus.	Swijn.
Scropha.	Eugga/ Gylta/ Goo.
Talpa.	Waad.
Vacca.	Koo.
Vacca cornibus destituta,	Kulla.
Verres.	Farre.
Vitulus,	Kalff.
Vitula.	Qwijgha.
Viverra, Ictis.	Ferrettu.
Vulpes.	Näff.
Vrius,	Biörn.

CAP. XXXI.

A vis.	Foghel.
Ala,	Winga.
Calcar.	Sporra.
Cauda.	Swantz.
Crista.	Kamb.
Ingluvies.	Kräfwa.
Nidus.	Näfte/ Boos.
Ovum.	ägg.
Penna,	Fieder/ Fiaät.
Pluma,	Dwn.

der Dachs.	Campt.
der Mautesel.	Mwli.
die Maus.	Hjrt.
die Wiesel.	Sehjrt.
das Schaaff.	Lammas.
der Leopard.	Pardi.
das Fercklin.	Porsas.
das Füllen.	Warsa.
das Reen Thier.	Poro/ Peura.
das Eichhorn.	Drawa.
der Affe.	Nyina.
das Schwein.	Sica.
die Saw.	Emisa.
der Mautworff.	Myriälmen.
die Ruhe.	Lehma.
die Ruh ohne horn.	Sarvitoin lehma.
der Eber.	Cartu.
das Kalb.	Waska.
die junge Ruh.	Nehtoinen.
die grosse Wiesel.	Nchma.
der Fuchs.	Kettu.
der Beer.	Karhu.

DE AVIBUS.

D er Voget.	Lindu.
der Fingel.	Sijpt.
die Sporen.	Kannus.
der Schwantz.	Nyrftö.
der Kamm.	Naria.
der Kropff.	Cupu.
das Nest.	Nesä.
das Ey.	Nuna.
die Feder.	Nynä.
die Pflaumfeder.	Nöphen.

- Ensimmäinen varsinainen suomen kielen sanakirja on vuonna 1745 painettu *Suomalaisen Sana-Lugun Coetus*
- Porvoon piispa Daniel Juslenius
- n. 16 000 hakusanaa

L. N. 7.
Suomalaisen

Nana = Sugun Voetus.

Suomalain avulla /

Suurella työllä / pitkäällä ajalla / monen neuvoilla /

Suomen Kielen Tunniari,

Coottu

DANIEL JUSLENTUGESDA.

FENNICI

LEXICI TENTAMEN,

DEI auxilio,

Prolixo labore, longo tempore, multorum consiliis

Lingvæ Fennicæ honori

Congestum a

D. J.

Sinst Orda = Boks Sörsöf,

Med Guds hielp /

Genom widlyftigt arbete / på lång tid / med mångas råd /

Bill Sinstä Språkets heder

Sammanföte af

D. J.

STOCKHOLM, Tryckt hos LARS SALVIUS, 1745.

paucutan, = uttaa. <i>idem:</i>	tonare facio. plaudo. ut tonem curor: com- frequ. <i>idem.</i> (plodor.	giör dån, låter smälla flappar samman hånde lagas att dånå, sm. (flapp-
paucutetan, = ettaa. paucuttelen, = utella. paucutellan, = elbaa. } paucahdan, = htaa. paucfina, = an. paucutus, = uren. paucahduß, = uren. paufe, = cfen.	crepo; sono subito. sonus tonans; tonitru. sonitus: plausus. sonitus subitaneus. gravis crepitus. fremo, tumultuor <i>imperf. pass.</i> fremitus, tumultus. <i>idem.</i>	brasar till. dån; dunder. smäll: flappande. smäll. smäll; brasf. brusar, bultrar. man bultrar. buller.
Pauhan, = ata. pauhatan, = attaa. pauhu, = un. pauhina, = an. pauhaminen, = isen. pauhaja, = an. Paula, = an. ...	tumultuatio. tumultuosus. laqueus; funis reti sub- nexus.	bultrande. bultrare. snara: telna. <i>Ho = King</i> <i>Hoymun = päl</i>
paulatoir, = attoman. pauloitän, = ittaa. pauloitetan, = ettaa. * pauloitus, = uren. Pauni, = in. Paunu. Paru, = un. paruus, = uden. parumainen, = isen. parunnun, = ndua. parusti.	rete fune carens. funem reti subnecto. funem subnector. actus subnectendi fu- regula. (nem reti. <i>idem quod paanu.</i> crassus: densus. crassitudo. aliquantum crassior. crascesco. crasse. caput: initium, finis, ex- cranium. (tremitas. os parietale, arcuale, nervale.	utan telna. sätter telna under. undersättes telna. telnans undersättiande watupaf.
<i>ju -</i> Päd, = an. pääcallo, = on. päänsseinäluu, = un. pääncannus, = uren. * päänlafi, = aen. päänraco, = aon. päänsjirenraco. päinen, = isen. päästöin, = ättömän;	os calaminum: clavale. vertex. futura in cranio. futura lambdoidea. caput habens, capitatus. capite carens: infinitus.	tiocf: tät. tiocflef. något tiocf. blir tiocf. tiocf. hufvud: ånda: hufvudskål. hjäfiben. Fjllbenes sälliska utskott hjäfa. söm i hufvudskålen. vinkelstäm. som har hufvud. hufvudlös: oändelig. pää

KIELIOPEISTA

- 1600-luvulle asti kieliopin kirjoittajat uskoivat latinan kielen rakennetta käytettiin kaikkien kielten kuvauksen runkona.
- suomenkin kuvaus perustui latinan kieliopin sääntöihin.
- 1700-luvulta alkaen latinan kieliopin universaaliutta alettiin epäillä.
- Bartholdus Vhaelin (PärTTYli Vhaelin) laatima kielioppi *Grammatica Fennica* ilmestyi vuonna 1733, ja se oli aivan uudenlainen edellisiin verrattuna.
- Teoksessa korostetaan suomen kielen ominaislaatua.

A *reg* ñ
**GRAMMATICA
FENNICA,**

Adcuratiore methodo, pen-
nitioe cura, observatione, & labore,
referans antiquissimæ hujus, ac na-
tura sua præstantissimæ linguæ ady-
ta, ejus peculiarem, ab aliis Euro-
pæis lingvis differentem genium, fle-
xiones & conjugationes, orientali-
bus, primævæ inprimis, adfines, il-
lustrans, opera & studio

BARTHOLDI G. VHAEL,

*Propositi & Pastoris quondam in Ilmoila
Bornia Orientalis.*

Opus posthumum.

Sumtibus Viduæ Vhaëlianae,
Typis Acad. Regia

A B O Æ,
Excud. Johan Kämppe. 1753.

- Bonitas. Innocens. Semen.
 Hyrohyss. Wiatoin. Siemen.
 2. wieraban. tullehen. jänexen.
 hyroyden. wiatteman. siemenen.
 3. wierahalle. tullehelle. jänexelle.
 hyroydelle. wiattomalle. siemenelle.
 4. wierasta. tullutta. jänexstä.
 hyroyttä. wiattinda. siemendä.
 5. wieras. tullut. & in cæteris si-
 milis Nominativo.
 6. wierahasta. tullehesta. jänexestä.
 hyroydestä. wiattomasta. siemenestä.
 7. wierahasa. tullehesa. jänexestä.
 hyroydestä. wiattomasta. siemenestä.
 8. wierahalla. tullehella. jänexellä.
 hyroydellä. wiattomalla. siemenellä.
 9. wierahalta. tullehelta. jänexeltä.
 hyroydeltä. wiattomalta. siemeneltä.
 10. wierahatta. tullehettä. jänexettä.
 hyroydettä. wiattomatta. siemenettä.
 11. wierahaxi. tullehexi. jänexexi.
 hyroydexi. wiattomaxi. siemenexi.

KOKOAVASTI VANHAN KIRJASUOMEN KAUDESTA

- kesti runsaat 250 vuotta
- julkaistiin pääasiassa uskonnollisia tekstejä, mutta myös esim. lakitekstejä, joista osa jäi painamatta.
- Sanastosta voi tehdä tarkkoja havaintoja.
- Agricola: *asua, eksyä*
- Ljungo Tuomaanpoika: *avanto, kahlata*
- Juslenius: *arki, hiipiä*

VARHAISNYKYSUOMEN KAUSI

1820-1870

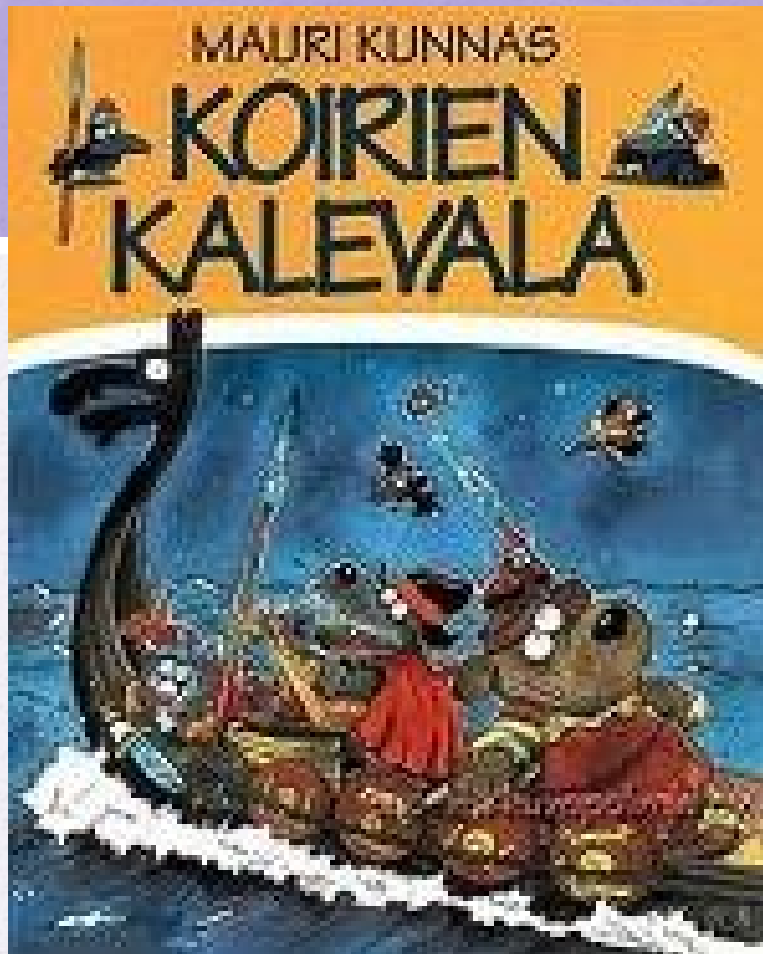
- tärkeä ajanjakso
- suomen kieli sivistyskieleksi
- 1800-luvun alussa sivistyneistö oli ruotsinkielistä.
- Suomea oli käytetty kirjakielenä noin 250 vuotta, mutta lähinnä vain hengellisessä kirjallisuudessa.
- 1809 Suomi erotettiin Ruotsista, ja maasta tuli autonominen osa Venäjää.

- kansallisromanttinen aatevirtaus
- korosti kansankielen merkitystä
- vaadittiin, että sivistyneistökin alkaisi käyttää suomen kieltä
- Suomesta voisi tulla kansallinen valtio vain, jos maan virallinen kieli olisi suomi.

KALEVALAN MERKITYS

- Elias Lönnrot teki useita Vienan Karjalaan suuntautuneita runonkeruumatkoja
- 1835 *Kalevalan* ensimmäinen painos
- merkitys kansallisen itsetunnon heräämiselle erittäin suuri

VARHAISNYKYSUOMEN KAUDELLA

- suomen kielen virallinen asema parani
- suomea alettiin käyttää kulttuurielämässä
- suomea alettiin käyttää opetuksessa

(Ensimmäisen suomenkielisen luentosarjan piti 1856 Elias Lönnrot.)

- suomen kielen lehtoraatti perustettiin Helsingin yliopistoon vuonna 1829 ja professuuri 1850

TÄRKEITÄ VUOSIA

- Vuonna 1856 määräys virkamiesten suomen taidosta
- Vuonna 1858 Jyväskylään ensimmäinen suomenkielinen oppikoulu
- vuonna **1863** voimaan uusi kieliasetus, jossa suomen kielelle annettiin samat oikeudet kuin ruotsin kielellekin.
- Määrättiin, että 20 vuoden kuluessa suomesta täytyisi tulla täysin tasa-arvoinen virkakieli ruotsin kanssa.

Suuriruhtinanmaan Usetus-Kokous.

(Määrättämä Saarnauskerta)

Keisarillisen Majesteetin Armoallinen Usetus

Suomen kielten asettamisesta yhdenmukisiin oikeuksiin Ruotsin kielten kanssa kaikissa semmoisissa kohdissa, jotka välittömästi koskevat maan nimen-omaan suomalaisista wäestöstä.

Annettu Helsingissä, 1 p:nä Elokuuta 1863.

Me ALEXANDER Toinen, Jumalan Armosta, Keisari ja Itsevaltias koko Venäjänmaan hki, Puolanmaan Tsaari sekä Suomen Suuriruhtinas, h. m., h. m., h. m., teemme tiet-räwäksi: niiden halomusten ja esitysten johdosta, jolta Suuriruhtinanmaan suoma-lainen wäestö tuo tuostakin on Meille laittanut, ja kuin aina olemme halukalliset ebid-ämään kaikkea, jota voi olla suomalaisten alamaistemme hyödyksi ja menestyksiksi, olemme Me, samalla jättääksemme heille pyyhkäisen muieton käynnistämme Suuri-ruhtinannuomassa, Armosja jättäneet seuraawoijesti: —

1:sti. Waikka Ruotsin keli ebellenjä pohjy maan wirallijena kielensä, julis-
retaan Suomen keli kuitenkin yhtä oikeutetuksi ebellisen kansa kaikissa semmoisissa
asioissa, jotka välittömästi koskevat maan nimen-omaan suomalaisista wäestöstä;
jonka johdosta suomenkielisiä kirjuituksia ja asialirjoja tässä lähin pitää esteettömään
kaikissa Suomenmaan ruomio-istuuimissa ja wirastoissa wastaan otettaman.

2:sti. Wimeistäänki lopulla vuotta 1863 pitää Suomen kielten oikeus, sem-
moijena kain se tässä yhteydellä on myönnetty ja määrätty, olemas täpöissä woi-
maissaan niidenki asialirjojen julkisen, jolla ruomio-istuuimista ja wirastoista suorite-
raan; kuitenkin niin, että ne alaruumarit ja muut wiras ja palveluasmiehet, joilla nyt
jo on semmoinen taito Suomen kielessä ja harjaantumus sen kirjoittamisessa, että
woimat jillä kielellä suorittaa pöytä- ja asialirjoja, jo kohta saawat siihen ruweta
niissä tapauksissa, kuin heitä siihen pyydetään, ja

3:sti. Suomenmaan Senaattimme toimeksi jätetään, ryödnämme alamaifun-
dessa ehdotella, millä tapaa ja missä järjestyksessä Suomen keli jätetään on pääsemä
siälle ja sen woiraane käynnä maan oikeustoisissa ja wirakunnissa, wänä ne muut
hanheet ja toimet, jotka tulewat jureamaan tästä Armoallisesta asetuksestaamme. Jota
kajffi asianomaiset alamaifundeissa noudattakoot. Helsingistä, 1 p:nä Elokuuta 1863.

- 1800-luvulla alkoi ilmestyä suomenkielisiä sanomalehtiä.
- 1820 *Turun Wiikko-Sanommat*
- kirjoituksia kansanrunoudesta sekä uutisia
- paljon tilaajia, levikin suuruutta ihmeteltiin ulkomailla asti

MURTEIDEN TAISTELU

- Kirjakieli perustui aluksi yksipuolisesti länsimurteisiin.
- Kansanrunouden julkaiseminen, etenkin **Kalevala** > myös itämurteet tutuiksi.
- 1800-luvun alettiin vaatia itäsuomalaisten murrepiirteitten sisällyttämistä kirjakieleen.
- Asiasta käytyä keskustelua kutsutaan **murteiden taisteluksi**.

- runoilija Abraham Poppius : *"Vaana meijän (savolaisten) kieli on niin nuotree, etten sen parempata löyvä. Runossa se on mainion soma, se on niin kuin kuorittu pihlajas, niin kuin pukinliha ja läski, niinkuin sianitra ja makkara!"*
- Osa kielimiehistä katsoi, että itämurteet olisi otettava koko kirjakielen pohjaksi, osa katsoi, että niitä ei pitäisi ottaa huomioon lainkaan ja loput pitivät hyvänä, että vanhaa pohjaa höystettiin itäisillä murrepiirteillä.

- Lopputulos: kompromissi eli nykyinen kirjakieli
- itäisyyksiä mm.
- - ssA-inessiivi (talossa, kädessä)
- *pimeä, korkia* (ei *pimiä, korkia*)

- 1800-luvulla suomen kieleen luotiin tuhansia uudissanoja oman kielen aineksista.
- Kansanvalistusaate vaikutti siten, että omakielisten ilmausten käyttöä pidettiin tärkeänä.
- Esim. *opiskella*, *yliopisto* ja *kirjasto* otettiin käyttöön
- **purismi** > suomalaiset vastineet yritettiin löytää kaikille käsitteille.
- esim. *kurkistin* 'kiikari', *ihanneoppi* 'filosofia', *juttelemus* 'artikkeli', *kieppo* 'deodorantti'

- Uusia sanoja kirjakieleen muodostettiin johtamalla, ottamalla käyttöön murre sanoja sekä lainaamalla.
- e-johdos *kuume* (1837), *taide*, *tiede* (1842)
- in-johdos *kirjain* (1834), *kuvastin* (1846),
- kAs-johdos *arvokas* (1836), *itseks* (1847),
- lA-johdos *kahvila* (1861), *kylpylä*, *vankila* (1868), *ravintola* (1847)